

Tradicija i modernost u Don Quijoteu M. Cervantesa

Mazanik, Anamarija

Undergraduate thesis / Završni rad

2015

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:875794>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-07**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J.Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet

Preddiplomski studij hrvatskoga jezika i književnosti

Anamarija Mazanik

Tradicija i modernost u romanu *Don Quijote* M.Cervantesa

Završni rad

Doc.dr.sc. Marica Liović

Osijek, 2014.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	4
2. Život i djelo Miguela de Cervantesa	5
3. Čitateljska potreba u renesansi – roman	7
4. Španjolska književnost do Cervantesova Don Quijota.....	9
5. Književne tradicije u romanu Don Quijote	11
5.1. Sentimentalni roman.....	11
5.2. Viteški roman.....	11
5.3. Pikaresni roman.....	12
5.4. Pastoralni roman.....	12
6. Analiza književnih tradicija u romanu <i>Don Quijote</i>	13
7. Zaključak.....	19
8. Literatura.....	20

Sažetak

Rad se bavi romanom *Don Quijote* Miguela de Cervantesa, a cilj mu je prije svega dati prikaz i analizu onih književnih tradicija, njegovanih prije pojave modernog romana, koji su poslužili kao uzor za pomalo ironičan prikaz istih u Cervantesovu djelu.

Vrijeme renesanse donijelo je brojne promjene, od same organizacije društva do načina poimanja svijeta. Također mijenja se i žanrovski sustav u književnosti. Roman je već gotovo tri stoljeća ona književna vrsta koju čitatelji ponajviše traže. Upravo je roman onaj književni žanr koji je dobrim dijelom nadomijestio potrebu za "pričom" koja se nekad zadovoljavala epom, različitim pripovjednim oblicima narodne ili usmene književnosti te biblijskim pripovijestima. Glavna potreba priče jest da se njome iskaže nov položaj čovjeka i njegova promijenjena slika svijeta.

Don Quijote predstavlja spoj viteške i pikarske tradicije prije svega u likovima Don Quijotea i Sanche Panze. Pomalo idiličan prikaz krajolika i prostora kojim glavni junaci putuju tražeći pustolovine, daje nam naznaku pastoralnog i sentimentalnog romana. Navedene književne tradicije Cervantes je ujedinio i prevladao smjestivši likove i događaje u stvarni onodobni španjolski život.

Ključne riječi: *književne tradicije, prvi moderni roman, ironija, stvarni život*

1. Uvod

Potaknuta seminarskom temom *Idealizam i realizam u romanu Don Quijote*, temom moga završnoga rada postala je "tradicija i modernost" u spomenutom romanu Miguela de Cervantesa.

Rad je podijeljen na tri glavna segmenta, izuzevši dio koji se odnosi na život i djelovanje Miguela Cervantesa, s time da ću najprije dati kratak pregled španjolske književnosti, s naglaskom na epsku, proznu književnu produkciju, od njezinih početaka do pojave Cervantesova modela romana. Osim toga pojasnit ću kontekste i razloge zbog kojih pripovjedna proza, ponajviše roman, postaje najtraženija i najčitanija književna vrsta u razdoblju renesanse. Potom ću u radu taksonomski izdvojiti i opisati one književne tradicije prisutne u španjolskoj književnosti na koje se Cervantes mogao osloniti i uzeti ih kao temelje za pisanje romana.

Nadalje, u radu ću dati analizu koja nam potvrđuje ujedinjavanje književnih tradicija potvrđujući ih citatima iz navedenog djela, izravno pokazujući na one elemente koje je Cervantes preuzimao. Isto tako u analizi ću iznijeti i one postupke koji su označavali nov način prikazivanja radnje u odnosu na prethodna razdoblja svjetske književnosti, a u skladu su s onodobnim svjetonazorom.

Tijekom rada koristila sam se raznovrsnom literaturom, časopisima, zbornicima te knjigama koje su mi pomogle pri analizi klasika svjetske književnosti, romana *Don Quijote*.

2. Život i djelo

Miguel de Cervantes Saavedra (1547. – 1616.) španjolski je književnik koji je stvarao na prijelazu jednog vremena, na razmeđu renesanse i baroka. Smatra ga se piscem koji je značio najviši uspon i sintezu španjolskog duha i španjolske stvarnosti svoga vremena.

Iako je svjetsku slavu stekao pripovjednom prozom, ponajprije *Uzoritim novelama* i romanom *Don Quijote*, Cervantes se okušao u gotovo svim rodovima i vrstama što su se njegovale u njegovo vrijeme. Poput većine pisaca, najprije se ogledao u stihotvorstvu koje ne napušta do kraja života. Stanovit broj prigodnih pjesama sročio je u povodu znatnijih povijesnih događaja.

Pišući za pozornicu, po konvenciji je rabio stih. U mladosti je tridesetak svojih komada prodao kazališnim družinama koje su ih onda prikazivale u Madridu. Iz tog prvog razdoblja, kada su u španjolskoj dramaturgiji još vladali klasični kanoni i poštovala se žanrovska razlika između komedije i tragedije, sačuvana su dva naslova: *Alžirske uze* i *Opsada Numancije*.¹

Osim lirskih pjesama i drama, napisao je i pastoralni roman *Galatea*, pustolovni ljubavni roman *Zgode Persilasa i Sigismunde* te satiričko-didaktičku poemu *Put na Parnas*.² Budući da je uvijek kritičan u odnosu na vlastito stvaranje i svjestan da nije veliki pjesnik, Cervantes pod stare dane s blagom gorčinom upravo u toj satiričko-didaktičkoj poemi priznaje da mu "nebo ne htjede podariti pjesnički talent".

Uzoritim novelama (1613.) u španjolsku je književnost uveo kratku priču po uzoru na talijanske *novelle* bokačovske provenijencije. Formalno i sadržajno ju je usavršio, dodavši joj dijaloge, kojih u talijanskim pričama gotovo da i nije bilo, očistivši je od komentara i citata što su skretali pozornost od tijeka radnje. Radnju je pak obogatio brojnim epizodama, ne narušavajući joj jedinstvo, smjestio je u domaću sredinu i izbacio začudno. Zbirka od dvanaest priča napisana je da zabavi i pouči. Ima u njima ljubavnih zapleta, prerusavanja, dvoboja, trovanja, prizora iz skitničkog i ciganskog života, neodoljivo realističnih opisa lupeškog podzemlja.³

Opsežni i nešto pouzdaniji podaci o Cervantesovu životu ne daju nam posebno lijepu sliku o razumijevanju sredine u kojoj je živio. Naime, bio je ratnik, a u bitci kod Lepanta izgubio je ruku. Pri povratku kući zarobili su ga turski gusari. Proveo je pet godina kao rob u Alžiru, a kada je pokušao pobjeći, jedva je izbjegao smrt. Nakon povratka u domovinu, zbog siromaštva se prihvatio porezničkog posla, da bi na kraju završio, vjerojatno zbog lakovjernosti, u zatvoru.

¹ Telečan, Milivoj. *Miguel de Cervantes Saavedra: književno djelo*, Republika, 61 (2005) 9, str.60.

² Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003., str.130.

³ Telečan, Milivoj. *Miguel de Cervantes Saavedra: književno djelo*, Republika, 61 (2005) 9, str.61.

I kada je pušten, čak i kao uspješan i glasovit književnik, jedva je povezao "kraj s krajem" – kako bismo to danas rekli.⁴ Godine 1616. umire osamljen i siromašan.

3. Čitateljska potreba u renesansi - roman

⁴ Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketng, Zagreb, 2003., str. 130.

*Roman podmiruje našu znatiželju za upoznavanjem nečega što nismo sami odživjeli i možda je u tome ona osnovna potreba koja nas navodi da za njim posizemo. On nas prenosi u druge svjetove i uvodi nas u nove prostore i vremena.*⁵

Činjenica je da je povijest romana, više negoli ijedna druga književna vrsta, obilježena diskontinuitetom. Nakon ne posebno slavni početaka u grčkoj književnosti, roman je stoljećima bio posve nevažna ili čak zaboravljena pojava. Tek srednjovjekovni viteški roman stvara književno stanje koje je s današnjih gledišta, za razvoj romana, *nešto poput uzlazka rijeke ponornice na površinu.*⁶

U vrijeme renesanse nastupa novo razdoblje čovjekove povijesti, od same organizacije društva do načina promatranja i poimanja svijeta. Također mijenja se i žanrovski sustav u književnosti. Novela, pripovijetka i roman postaju oni književni oblici koji zadovoljavaju znatiželju čitatelja. Glavni razlog širenja pripovjednih književnih vrsta, prije svega romana, jest potreba da se upravo pričom iskaže nov položaj čovjeka i njegova promijenjena slika svijeta.

Roman je već gotovo tri stoljeća ona književna vrsta koju čitatelji ponajviše traže. Upravo je roman onaj književni žanr koji je dobrim dijelom nadomjestio potrebu za "pričom" koja se nekad podmirivala epom, različitim pripovjednim oblicima narodne ili usmene književnosti, te biblijskim pripovijestima.

Prema Gaji Pelešu, roman je iskazana forma oblikovana u novijem razdoblju, ponajprije u europskom prostoru. Njegov je fiktivni (izmišljeni) svijet obuhvatan, poput epskih i biblijskih svjetova, ali se i od jednoga i drugoga uvelike razlikuje po tome što se njime tvore svjetovi kojima se predočuju stanja i situacije čovjekove novije povijesti u njegovoj svakodnevi.⁷

Nadalje, kada je u vrijeme renesanse nastupilo novo razdoblje čovjekove povijesti, od same organizacije društva do načina promatranja i poimanja svijeta, dolazi i do prestrojavanja u žanrovskom sustavu književnosti. Prozne fiktivne priče: novela, pripovijetka i roman, sve se više nameću kao književni oblici koji zadovoljavaju znatiželju čitatelja. Za sam je roman posebno znakovito 18.stoljeće, u kojem se proširila čitateljska publika i usavršilo tiskarsko umijeće. No, glavni je razlog njegova širenja i razvoja zapravo potreba da se pričom iskaže nov položaj čovjeka i njegova promijenjena slika svijeta.⁸

⁵ Gajo Peleš, *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb, 1999., str.37.

⁶ Viktor Žmegač, *Povijesna poetika romana*, Matica hrvatska, 2004., str.8.

⁷ Gajo Peleš, *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb, 1999., str.35.

⁸ Gajo Peleš, *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb, 1999., str.36.

Priča se više ne događa tako da se njezin junak, nositelj radnje, povezuje s nekom otjelovljenom nadnaravnom silom, nego se uzrok njegovih postupaka smješta u ovostrane uvjete i rezultat je energije kojoj je izvorište u prirodnom, a ne u natprirodnom svijetu. No, roman ostaje priča kojom se prikazuju, kao i u epu, izmišljeni događaji, odnosno ono što se u stvarnosti nije dogodilo, ali se je moglo ili bi se moglo zbiti.⁹

4. Španjolska prozna književnost do Cervantesova *Don Quijotea*

⁹ Gajo Peleš, *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb, 1999., str.37.

Od samog svog početka, još od *Pjesme o Cidu*, španjolska je književnost bila realistična i povezana sa životom. Njezine temelje sačinjava srednjovjekovno aninimno i pučko stvaranje, a njezina najbolja ostvarenja protkana su konkretnom ljudskom stvarnošću, životnom praksom i običnom ljudskom logikom, bez ikakve spekulativnosti te sklonosti prema fantastici.

Srednjovjekovna Španjolska bila je razdijeljena u više manjih državnica, a narod je živio u neprestanim ratovima. Budući da nije rijetkost da društveno-političke situacije ostavljaju trag i u književnosti, takva ratnička i junačka vremena nužno su morala prije svega dati epsku poeziju u kojoj se pjevalo o junacima i njihovim velikim podvizima, o patriotizmu, poštenju i ostalim vrlinama.

Od svih tih poema sačuvana je, već spomenuta, *Pjesma o Cidu* (El cantar de Mio Cid), nastala oko 1140.godine. U poemi je opjevana povijesna ličnost – Rodrigo Diaz de Vivar, nazvan od Arapa *Cide Campeador* (Gospodin borac), španjolski nacionalni junak, simbol hrabrosti, poštenja i ponosa.¹⁰

U 14.stoljeću počinje raspadanje i zanemarivanje starih junačkih spjevova, a narod od njih pamti samo dojmljivije dijelove te ih postepeno zaokružuje u zasebne kraće cjeline. Na taj način, prema mišljenju mnogih, nastaju narodne romance, jedan od najvećih spomenika španjolske kulture i književnosti.¹¹

Krajem srednjeg vijeka možemo lako uočiti brojne promjene u književnosti, posebno u proznoj produkciji. Dok trubadurska i vaganska lirika uvode novi tip osjećajnosti i nove konvencije njegova izražavanja, pripovjedni žanrovi postaju sve više zabavni, a svečan i ozbiljan ton ranije epike često zamjenjuje ironija. Književna se djela ne pišu samo da bi se pjevala i recitirala u svečanim prilikama, već se pišu da bi se čitala.

Uzorak renesansnog epa stvorio je Ludovico Ariosto u *Bijesnom Orlandu*. *Bijesni Orlando* viteški je ep, napisan sa sviješću da viteštvo zapravo pripada prošlosti, a tko ga želi "književno oživjeti" mora pribjeći mašti, ironiji i zadovoljstvu u isprepletanju sna i jave, ideala i zbilje. Njegovi su vitezovi tako istovremeno stvarni ljudi i idealizirani tipovi viteških vrлина, a kreću se u svijetu koji je "čaroban", i u doslovnom smislu "začaran". Njihovi su pothvati nadljudski, no njihove su strasti i želje u potpunosti ljudske, a imaginarni pejzaži i događaji najčešće se mogu tumačiti i kao aluzije na zbilju.¹²

¹⁰ Nikola Miličević, *Španjolska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti* – 1.knjiga, Mladost, Zagreb, str. 213.

¹¹ Nikola Miličević, *Španjolska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti* – 1.knjiga, Mladost, Zagreb, str. 221.

¹² Milivoj Solar, *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketin, Zagreb, 2003., str. 122.

Najšira (pismena) publika čitala je ponajprije viteške romane, nizove nevjerovatnih pothvata, protkanim čudesnim likovima i vrhunaravnim zbivanjima, što ih neki vitez ostvaruje nagnan ljubavlju prema odabranici svoga srca.

Osim viteških čitali su se i sentimentalni romani te, posebno, njegova podvrsta, pastoralni roman, nastao po uzoru na Sannazarovu *Arkadiju* (1502.) u kojima lažni pastiri i pastirice, u bukoličkom ambijentu, pričaju o ljubavnim jadima. Obje su vrste ubrzo počele gubiti na zamahu – viteški zbog beskonačnog dopisivanja novih epizoda, a pastoralni zbog ograničene vrtnje u krug. Stoga se javlja novi žanr, pikarski roman, s novim junakom – antijunakom, marginalcem i probisvjetom, koji bez imalo grižnje savjesti, pripovijeda o svojim prijevarama što ih izvodi kako bi preživio. U pikarskom romanu nema idealizacije, fantastike, "pustolovine" su sada ovozemaljski vjerodostojnije te popraćene neodoljivim humorom i naturalističkim opisima konkretnih sredina i likova.

5. Književne tradicije u romanu *Don Quijote*

5.1. Sentimentalni roman

Pod utjecajem talijanske novelistike, posebno Boccaccia, u 15.stoljeću roman u španjolskoj književnosti dobiva potpuniji i širi oblik. Posebno mjesto zauzeo je tzv. sentimentalni roman, koji predstavlja ljubavno pričanje puno idealizma, nepokolebljivosti, stradavanja te u kojem su vidljive provansalske teorije o udvaranju. Obilježava ga izraženi kićeni stil u povišenu tonu te je svakako predstavljao lektiru koju su čitali "viši krugovi".

5.2.Viteški roman

U 15.stoljeću, kada plemstvo posjeduje veću kulturu i materijalna dobra te nije više u tolikoj mjeri primitivno i ne oduševljava se isključivo ratovanjem, umjesto kolektivnih ratničkih podviga, vitezovima ideal postaje ljubav i individualno junaštvo.

Tako u Francuskoj nastaje roman u stihu: o Tristanu i Izoldi, o vitezovima svetoga Grala, vitezovima okrugloga stola i dr. Ti su romani prodrli i na Pirenejski poluotok, a u njima je uvijek riječ o nekom vitezu lutalici, koji ima svoju vilu u koju je zaljubljen do besvijesti. On smiono srce iz pustolovine u pustolovinu, štiti nemoćne, bori se protiv nepravde i nasilja i obično izlazi kao pobjednik. Radnja se odvija prilično brzo i sve se događa na samotnim mjestima, u šumama i pustarama.

Najpopularniji od tih romana, koji je doživio mnoge verzije, bio je *Amadis de Guala*. To je roman o čudnim zgodama, pustolovinama i okršajima, što ih prolaze Amadis, sin kralja Periona od Guala i engleska princeza Elisena. Oni su prototipovi ljubavne vjernosti, junaštva, otmjenosti i ostalih vrlina.¹³

5.3.Pikaresni roman

Lazarillo de Tormes (1554.) drži se prvim pikaresnim romanom nepoznata autora. U tom romanu riječ uzimaju najniži, najgori, najponiženiji. Picaro je lišen materijalnih i duhovnih

¹³ Nikola Miličević, *Španjolska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti* – 1.knjiga, Mladost, Zagreb, str. 223.

dobara, nema ni kruha, ni vjere, ni ljubavi, ni nade, ni ideala, ni morala. Najdraže mu je lutanje i nerad i cinički će reći da je časnije krasti nego raditi.

Pikaresni roman redovito je pisan u prvome licu, a junak priča svoje slavne podvige, pune lopovluka, podvala. Jezik kojim su pisani najčešće je pučki, vrlo jednostavan i sočan.¹⁴

5.4.Pastoralni roman

Ova vrsta romana, čiji je svijet stiliziran i pun idealnih i plemenitih stvorenja, korijen vuče iz klasičnih ekloga Teokrita i Vergilija, a bukolički motivi nisu bili rijetki u španjolskoj književnosti srednjeg vijeka. Posebnu ulogu odigrala je *Arcadia* talijanskog pisca Sannazzara, napisana potkraj 15.stoljeća.¹⁵

Svijet pastoralnih romana prikazuje divne krajolike, šume, livade, potočice; zaljubljene pastire i pastirice, a sve je popraćeno neobičnim zapletima, koji najčešće završavaju sretno s pomoću čarolije.

6. Analiza književnih tradicija u romanu *Don Quijote*

¹⁴ Nikola Miličević, *Španjolska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti* – 1.knjiga, Mladost, Zagreb, str. 236-237.

¹⁵ Nikola Miličević, *Španjolska književnost*, u: *Povijest svjetske književnosti* – 1.knjiga, Mladost, Zagreb, str.235.

Iščitavajući i analizirajući roman *Don Quijote*, možemo bez sumnje uočiti da je Cervantes sve tradicije (viteški, sentimentalni i pikarski roman) ujediniio i ujedno ih prevladao jer on doista uvodi pastoralne motive, ugođaje, pa i stihove. Priča o pustolovinama i lutanjima ironizirajući viteški ideal i podvige, a jedan od njegovih glavnih likova, Sancho Panza ima sve osobine pikara.

Pastoralni motivi i ugođaji su u romanu brojni, a najčešće opisuju krajolike i prostore kojima se junaci kreću.

*Prijeđu oni priličan put ispod kestenja i hladovita drveća i ispadnu na livadicu podno visokih stijena, s kojih se sunovraćuje golem slap.pod stijenama stajale neke jadne kuće, naličnije na podrtine nego na zgrade, a između tih kuća razaberu oni da se ori šum i lupa vode i udaraca koji ne prestaju.*¹⁶

Također u roman su uvrštene brojne pjesme. Velik broj posvetio je Don Quijote svojoj dragoj Dulcineji. Sljedeći fragment samo je primjer koji potvrđuje prethodnu činjenicu:

*Oj drveće, rašće, biljke,
Razasute po tom dolu,
I visoke, i zelene,
Prislušajte mojem bolu,
Požalite tužna mene.
Ne bježite od mog jada,
Iako je pun grozote.
Ja se grešnik kajem sada,
Ovdje kuka don Quijote
Za dalekom Dulcinejom
Od Tobosa. (...)*¹⁷

Ironiziranje viteškog ideala potvrđuje se gotovo svakim Don Quijoteovim činom. Sljedeći navedeni primjeri izravno se pozivaju na prvi viteški roman *Amadis de Guala*:

¹⁶ Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str. 147-148.

¹⁷ Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str. 202.

Kad je tako po volji nadjenuo ime svojemu konju, nakani nadjenuti ime i sebi. U tome mu razmišljanju prođe opet osam dana, a na koncu se nazove don Quojite. Po tom su imenu, kako rekosmo, pisci ove istinite povijesti naslutili da se jamačno zvao Quijada, a ne Quesada, kako drugi opet misle. No on se još sjeti da se junački Amadis nije zadovoljio pukim imenom Amadis, nego je dometnuo i ime svoje kraljevine i postojbine, da je proslavi, te se prozvaao: Amadis od Galije. Zato i on, kao dobar vitez, nakani svojemu imeni dometnuti ime svoje domovine i prozvati se don Quijote od Manche.¹⁸

Isto tako reče i gazdarica: tolika im je želja da smaknu one nedužne knjige; ali župnik ne htjede pristati dok im ne pročita barem naslove. Prvo što mu majstor Nicolas u ruke dade bijahu četiri knjige Amadisa od Galije, te župnik reče: - Nekako neobičan slučaj, jer ovo je, kako sam čuo, prva viteška knjiga koja je u Španjolskoj tiskana, a sve su kasnije knjige potekle i lozu povukle od nje. Mislim zato da nju moramo, kao začetnicu ovako zle sekte, bez ikakve isprike osuditi na spaljenje.¹⁹

Budući da prema tradiciji viteškog romana, ideal vitezovima postaje među ostalim ljubav, odnosno djeva. Tako i u Cervantesu romanu tu ulogu dobiva obična seljanka koju Don Quijote naziva Dulcinea čime se također postiže ironizacija viteških ideala, tj. viteških romana.

Bojna je oprema dakle očišćena, kaciga je pretvorena u šljem s viziorom, kljusetu je nadjenuo ime, a odredio je i kako će se sam zvati. Treba mu još jedino, reče on sam sebi, potražiti damu u koju bi se zaljubio, jer skitnik vitez bez ljubavi drvo je bez lišća i bez ploda i tijelo bez duše.²⁰

U glavnu okvirnu priču o Don Quijoteu, Cervantes je umetnuo brojne i raznolike priče, stihove, opise pastoralnog ugođaja i mnoge iskaze Sanchove "narodne mudrosti". Sve tri navedene tradicije ranijih romana – viteškog, pastoralno i pikarskog – uspјelo su povezane u cjelinu s pomoću tri temeljna postupka: nizanjem priča uzajamno povezanih glavnim junacima; temeljne suprotnosti glavnih junaka, duhovne i svjetonazorske, iskorištene su za zanimljive razgovore; okretanjem perspektive u kojoj fikcija ulazi u zbilju.²¹

¹⁸ Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str.25.

¹⁹ Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str.47.

²⁰ Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str.25.

²¹ Erich Auerbach, *Mimeza*, HENA COM, Zagreb, 2004., str. 340.

U romanu se s Don Quijoteovm filozofijom i razmišljanjima isprepleću brojne Sanchove prethodno spomenute "narodne mudrosti" jedna od njih je sljedeća:

-Kako ja, Sancho, sudim, nema poslovice koja ne bi bila istinita, jer sve su te prirečice uzete iz samoga iskustva, a iskustvo je roditelj svakome znanju. Pogotovo je istinita ona poslovice što veli: "Kad se jedna vrata zatvore, druga se otvore." Velim ovo: ako nam je sudbina noćas zatvorila vrata pustolovini koju smo tražili, te nas zavarala valjaonicama, sada nam ona širom otvara druga vrata, za bolju i pouzdaniju pustolovinu, pa ako ja ne pogodim ući, moja će krivica biti i neću se moći izgovarati da ne poznajem valjaonicu i da je mračna noć.²²

Cervantes pišući *Don Quijotea* ne slijedi slijepo književna pravila, kao što je to primjerice slučaj u *Galateji* ili u kazališnim komadima. U književnosti prije *Don Quijotea* ne postoji neki roman sličan njemu. Roman više nalikuje na sam život jer glavni junak je razočaran, umoran i neuspješan te bježi u svijet svojih snova i iluzija. Ipak, sam početak romana je epski, čak slični na viteške romane te se miješa tragično i komično, poetsko i epsko.²³

U središte romana, među mnoštvom sporednih likova, Cervantes je postavio netipične likove koji su svojevrsni "antijunaci". Naime, glavni lik Don Quijote živi prema uzoru na viteški roman, tada već na zalazu popularnosti. Njegov suputnik, Sancho Panza, postariji seljak koji preuzima ulogu mlađahnog štitonoše, bliži je likovima pikarskog romana koji je u ono vrijeme tek u usponu. Upravo je taj naoko proturječan spoj viteškog i pikarskog romana s idealističkom bajkovitom maštom i na granici realističnog opisa, omogućio Cervantesu da u romanu naizmjenice bude liričan, komičan, tragičan, epičan.

Jasno nam je da se autor nadahnuo mnogim izvorima koje je preuzeo i preradio u novo i originalno djelo. Usputnim nizanjem pustolovina, Cervantes je sažeo ranije i suvremene španjolske književne prakse, a na razini brojnih umetaka i epizodalnih digresija, naracija u romanu pruža uzorke gotovo svih književnih vrsta i rodova: pučke i umjetničke lirike i epske poezije; pastoralne, sentimentalne, psihološke, pikarske i druge proze.

Ritmom i slikom bogati, lijepo raspodijeljeni, glazbi slični primjeri viteške retorike – utemeljeni još u antičkoj retorici – Cervantesu su vrlo dragi i on je u tome majstor. I u tom pogledu on je nastavljatelj i upotpunitelj velike epsko-retoričke tradicije, za koju je i proza

²² Miguel de Cervantes, *Bistri vitez Don Quijote od Manche*, str.151.

²³ MilivojTelečan, *Miguel de Cervantes Saavedra: književno djelo*, Republika, 61 (2005), 9, str. 66.

umijeće pravilnosti. Čim je riječ o velikim osjećajima i strastima ili uzvišenim događanjima, pojavljuje se taj visoki stil sa svim svojim umijećima.

Cervantesovi likovi u romanu ne predstavljaju svojevrsne simbole, već su životno plastični, ukorijenjeni u španjolskom društvu. Don Quijote sjedinjuje dvije temeljne orijentacije španjolske kulture onoga vremena: vrednovanje svijeta ideala i osjećaj realnosti.

U Cervantesovu djelu idealizam i realizam nisu nepomirljive krajnosti, nego se isprepleću kao u stvarnome životu. Vitez tužnog lika, koji istjeruje svoju imaginarnu pravdu, druguje s razboritim i realnim seljakom, koji svojega bezumnoga gospodara stalno pokušava privesti zdravomu razumu podsjećajući ga da njegove tlapnje nemaju nikakva temelja. Unatoč tomu, i jedan i drugi ostaju pri svome, a katkad i Sancho, posumnjavši u ispravnost svojeg stava, smeteno povjeruje u vitezive maštarije.²⁴

Djelo ima i široke, općeljude dimenzije jer promiče najuzvišenije ljudske težnje, ljubav, velikodušnost, junaštvo. Pisac nastoji razmotriti i mnogobrojna moralna pitanja. Pritom dolazi do izražaja temeljni racionalizam, suzdržljiva uravnoteženost autorovih stavova nasuprot svim radikalnim polarizacijama.

Cervantesov se pogled na svijet prelama u podijeljenostima retrospektiva – perspektiva, idealizam – materijalizam, poetičnost – povijesnost, duhovnost – tjelesnost, stvarnost – iluzija, aktivnost – meditativnost, deskriptivnost – doktrinarnost, ludost – razboritost, drama – komedija, uzvišeno – groteskno, učeno – pučko, aristokratsko – plebejsko, renesansno – barokno.

Cervantesovo djelo je u biti optimistično djelo uz fini humor i odmjerenu, ali ima i pesimističnih tonova. Obilježje je Cervantesova pripovijedanja da osobitu živost postiže uvođenjem mnogobrojnih dijaloških sekvencija. Kao remek-djelo na planu slojevitoga i razrađenoga jezičnog izraza i umjetnosti riječi *Don Quijote* odražava bogatstvo i raznolikost stila te se njegova životnost oslanja na različite registre španjolskog jezika.²⁵

Prije objavljivanja drugoga dijela Cervantesove knjige pojavljuje se apokrifni nastavak (*Segundo tomo del Ingenioso Hidalgo Don Quijote de la Mancha...*, 1614.), koji je potpisao

²⁴ *Leksikon svjetske književnosti: djela*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 118-119.

²⁵ *Leksikon svjetske književnosti: djela*, Školska knjiga, Zagreb, 2004., str. 118-119.

neidentificirani Alonso Fernandez de Avellaneda. Taj navodni autor nije nevješt pisac. Njegov je nastavak dosta živahan i zabavan, premda karikira te vulgarno izvrće izvorne likove i misli.

U prologu drugomu dijelu Cervantes je ogorčeno reagirao duhovitim aluzijama, ali je pod utjecajem lažne Avellanedine verzije čak unio i neke izmjene u drugio dio vlastite knjige. Ovo je Cervantesovo djelo obilježeno bogatstvom duha i misli, umjetničkom snagom riječi, humanošću i ljudskom tragikom utjelovljenom u nerazdvojnim likovima Don Quijotea i Sancha Panze. Stoga je jedno od najobjavljivanijih djela svjetske književnosti i predmet golema broja znanstvenih i književnih studija.²⁶

Cervantesov roman svojom tematikom isprepletanja iluzije i zbilje jedno od paradigmatičkih djela europske književnosti, simboličan je po tome što utemeljuje noviji europski roman upravo na parodiji i na opreci prema romanesknoj shematizaciji srednjovjekovnih mitova, prije svega mita o izabraniku-vitezu, čovjeku bez mane. Povijest novijeg romana, dakle, počinje problematizacijom junakove ličnosti.²⁷

Ne treba, međutim, zaboraviti da se Cervantesov roman pojavio, na početku 17. stoljeća, u kontekstu u kojem se još nije opažao signalna vrijednost tog djela, onaj modelni karakter koji se očituje danas u retrospektivi. Glavni tijekovi romana ostali su sve do 18. st., kada nastupa Cervantesov veliki recepcijski trenutak, uglavnom nedirnuti od ideje krize i problematiziranja. Paradigmatički su tipovi, u razdoblju između pojave *Amadisa* i kraja 17. st., pustolovno-ljubavni (odnosno u baroku junačko-galantni) i pikarski roman, oba tipa tvorevine 16. st.²⁸

Prvi je dio objavio 1605., posije dvadeset godina izbivanja s književne scene. U prosluvi knjizi najavio je da njegovo djelo, "ne ide ni za čim drugim nego da uništi ugled i vlast koju i među svijetom i među svjetinom uživaju viteške knjige" te da mu je najpreče da zabavi čitatelja. Zato je smislio lik seoskog plemića koji je poludio od pretjeranog čitanja viteških romana, navukao mu oklop i na kljusetu ga uputio u svijet da, po uzoru na slavne književne prethodnike, ostvaruje svoje uzvišene ideale.²⁹

Da najavljena parodija bude uspješna, preuzeo je postojeće formalno-sadržajne sheme i ludički se upustio u sastavljanje nove cjeline, za što mu je odabrano polazište nudilo neslućene mogućnosti. Sad su na njegovim stranicama sučeljeni vitez, pastir i picao, seljak i vojvotkinja.

²⁶ Isto.

²⁷ Viktor Žmegač, *Povijesna poetika romana*, Matica hrvatska, 2004., str. 28.

²⁸ Isto.

²⁹ Milivoj Telečan, *Miguel de Cervantes Saavedra: književno djelo*, Republika 61 (2005), 9, str. 62.

Mitsko vrijeme i legendarna mjesta zamijenjeni su suvremenom Španjolskom. Slavni podvizi svedeni su na slučajne susrete što najčešće završavaju porazima, tj. batinama. Cervantes u svojoj stvaralačkoj estetici posebno naglašava načelo vjerodostojnosti te zato odbacuje čudesno i nadnaravno.³⁰

7. Zaključak

U vrijeme renesanse kada nastupa novo razdoblje čovjekove povijesti, od same organizacije društva do načina promatranja i poimanja svijeta, također se mijenjao i žanrovski

³⁰ Isto.

sustav u književnosti. Pripovijedni tekstovi, novela, pripovijetka i roman, oni su oblici koji zadovoljavaju čitateljsku znatiželju.

U skladu s promjenjenom slikom svijeta renesansnog čovjeka, roman postaje onaj žanr koji je dobrim dijelom nadomjestio potrebu za "pričom" koja se nekad zadovoljavala epom, različitim pripovjednim oblicima narodne ili usmene književnosti.

Cervantesov roman zasigurno je djelo koje je uistinu uspjelo zadovoljiti širu onodobnu čitateljsku publiku upravo zahvaljujući činjenici da je Cervantes pišući ga ujedinio i prevladao sve one književne tradicije romana (sentimentalni, viteški, pikarski, pastorlani roman) čitane prije pojave Don Quijotea, umetnivši u njega brojne digresije, pjesme, pismo, Sanchove "narodne mudrosti".

Mitsko vrijeme i legendarna mjesta zamijenjena su suvremenom Španjolskom. Slavni podvizi svedeni su na slučajne susrete koji najčešće završavaju batinama. Ono što Cervantesov roman, uz sve prethodno navedeno, čini modernim je i posebno naglašavanje načela vjerodostojnosti, te zato odbacuje čudesno i nadnaravno. Nadahnut mnogim izvorima koje je preuzeo, preradio ih je u novo i originalno djelo u kojem svaki čitatelj uspjeva pronaći za sebe onaj dio književnog svijeta koji će zadovoljiti njegovu znatiželju.

Ujedinjavanjem do tada nespojivih književnih proznih tradicija s renesansnim svjetonazorom koji naglasak stavlja na psihologizaciji čovjeka, dajući pritom istinsku sliku onodobne španjolske svakodnevice, Cervantes je unio velike novosti u romanesknu književnost. Upravo spoj tradicije i modernoga u *Don Quijoteu* čini njegovu istinsku posebnost čime mu zaslužano pripada mjesto "prvog modernog romana".

8. Literatura

1. Auerbach, Erich. *Mimeza*, HENA COM, Zagreb, 2004.
2. Cervantes de Saavedra, Miguel. *Bistri vitez Don Quijote*

3. *Leksikon svjetske književnosti: djela*, Školska knjiga, Zagreb, 2004.
4. Peleš, Gajo. *Tumačenje romana*, ArTresor naklada, Zagreb, 1999.
5. Slamnig, Ivan, *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
6. Solar, Milivoj. *Povijest svjetske književnosti*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
7. Telećan, Milivoj. *Miguel de Cervantes Saavedra: književno djelo*, Republika 61, (2005), 9.
8. Slamnig, Ivan. *Svjetska književnost zapadnoga kruga*, Školska knjiga, Zagreb, 1973.
9. Žmegač, Viktor. *Povijesna poetika romana*, Matica hrvatska, 2004.